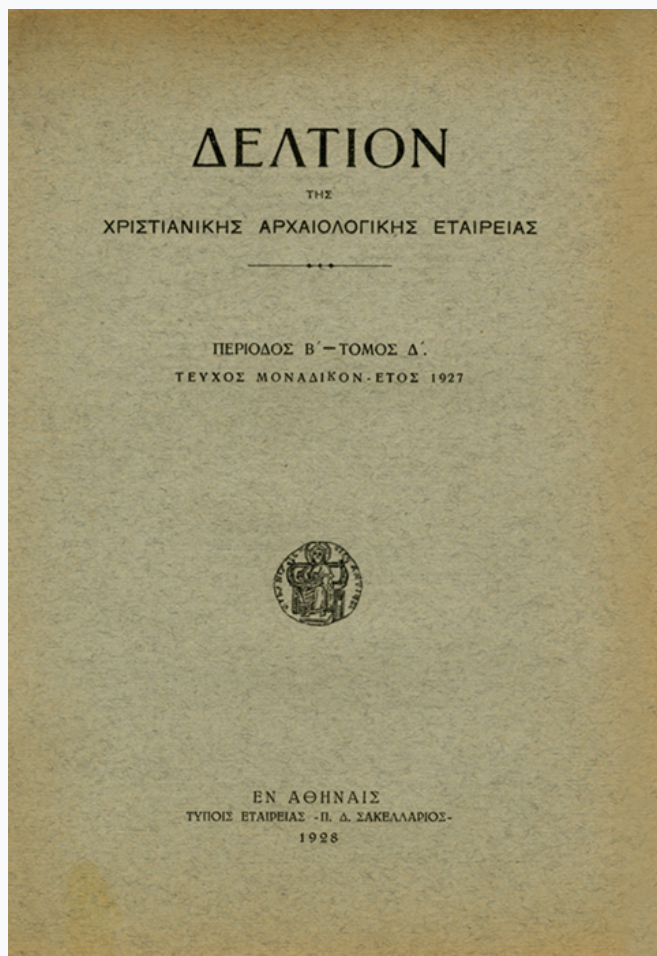

Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 4 (1928)

Δελτίον ΧΑΕ 4 (1927), Περίοδος Β'

Από την μεσαιωνική διαπόμπευσιν

Φαίδων ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ

doi: [10.12681/dchae.1336](https://doi.org/10.12681/dchae.1336)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ Φ. (2013). Από την μεσαιωνική διαπόμπευσιν. *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 4, 62-66. <https://doi.org/10.12681/dchae.1336>

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΧΡΗΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Από την μεσαιωνική διαπόμπευσιν

Φαίδων ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ

Δελτίον ΧΑΕ 4 (1927), Περίοδος Β' • Σελ. 62-66

ΑΘΗΝΑ 1928

ΑΠΟ ΤΗΝ
ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΝ ΔΙΑΠΟΜΠΕΥΣΙΝ

Σήμερον οἱ Καρπάθιοι, ἵνα δηλώσωσιν ὅτι γυνή τις δεινῶς ὕβρισεν ἑτέραν, λέγουσι παροιμιωδῶς: «εἶπέ της τῆς πέτρας τὰναγέλοια».

Ἐν τῇ φράσει ὑπόκειται ἀσφαλῶς παλαιότερον ἔθιμον ποῖον ὅμως ἦτο τοῦτο;

Ἡ ἀνεύρεσις τοῦ ἔθιμου, ὅπερ σήμερον ἔχει ἐκλείπει, θὰ ἦτο ἀδύνατος, ἂν μὴ τὰ ἐξῆς μᾶς παρεδίδεν ὁ Πλούταρχος.

Κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦτον ἡ συλληφθεῖσα ὡς μοιχενομένη ὠδηγεῖτο εἰς τὴν ἀγορὰν ἔνθα, ἵνα γίνῃ περίοπτος, ἀνεπιβιβάζετο ἐπὶ λίθου ἔπειτα ἐπιβαίνουσα ὄνου περιήγετο ἀνὰ τὴν πόλιν καὶ ἐπανεφέρετο εἰς τὸν ἐν τῇ ἀγορᾷ λίθον. Ἐκτοτε ἐθεορεῖτο ἄτιμος, ὀνομαζομένη ὀνοβάτις¹⁾.

Τὸ ἔθιμον μᾶς παραδίδει ὁ Πλούταρχος ὡς ἐπιχωριάζον ἐν Κύμῃ, ἢ νῦν ὅμως ἐν Καρπάθῳ σφραζομένη φράσις, ἀφ' οὗ τὰναγέλοια τῆς πέτρας εἶναι ἀκριβῶς οἱ ἐμπαιγμοὶ οἱ ἐκτοξευόμενοι κατὰ τῆς μοιχαλίδος τῆς καθημένης ἐπὶ τοῦ ἐν τῇ ἀγορᾷ λίθου, μᾶς δίδει νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι τοῦτο εἶχεν εὐρύτεραν διάδοσιν, θὰ ὑφίστατο δὲ καὶ κατὰ τὸν μεσαιῶνα, μ' ὅλον ὅτι οὐδεμία περὶ αὐτοῦ μεσαιωνικὴ μαρτυρία διεσώθη.

Πρῶτος συγγραφεὺς τοῦ ΣΤ' μ. Χ. αἰῶνος, ὁ Ι. Μαλάλας, ἐν τῷ Χρονικῷ του ἐπανειλημμένως καὶ ἔπειτα κείμενον ἀγιολογικὸν τοῦ Ζ' ἀναφέρουσι τὸ ρῆμα *περιβωμίζω*²⁾ ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ περιάγω δια-

¹⁾ *Πλουτάρχου*, Κεφαλαίων καταγραφή Ἑλλην. 2 σ. 291. Πρβ. καὶ *Ν. Πολίτου*, Ὑβριστικά σχήματα ἐν Λαογραφίας τόμ. Δ' σ. 628.

²⁾ Μηνὶ Ἰουνίῳ, Ἰνδικτιῶνι τῇ αὐτῇ, συσχεθέντες Ἑλληνες *περιβωμίσθησαν* καὶ τὰ βιβλία αὐτῶν κατεκαύθη. *Ι. Μαλάλα*, Χρον. 491.8. Βλπ. καὶ σ. 451.21, 473.11. Εἶπέ ὅτι ἐσλήθης (ὅτι σὲ ἔκλεψαν) ἵνα *περιβωμισθῶσιν* (οἱ κλέπται). Διήγησις τῶν θαυμάτων τοῦ ἁγίου Ἀρτεμίου (*Α. Παπαδοπούλου—Κεραμέως*, *Varia Graeca Sacra* 23.14). Τὸ ὑπὸ τοῦ Μαλάλα ἐπ' ἴσης (451.21) ἀναφερόμενον *περιβωμισθήθησαν* νομίζω ὅτι εἶναι τὸ περιεβωμίσθησαν, μετ' ἀνεπτυγμένου ἐρρήνου.

πομπεύων. Τὸ ρῆμα τοῦτο, ὅπερ κακῶς διορθοῦται ὑπὸ τοῦ L. Dindorf εἰς περιπομπεύω, ¹⁾ κάλλιστα ἐσχηματισμένον καὶ ὀφείλον νὰ εἰσαχθῆ εἰς πάντα τὰ λεξικά τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης, δημοδῶς δὲ λεγόμενον κατὰ τὸν μεσαίωνα, ὡς δεικνύει ἡ μινεία αὐτοῦ ἐν κειμένοις λαϊκοῖς, ²⁾ ἐσήμαινε, φυσικά, κυρίως περιάγω περὶ βωμῶν.

Ἄλλὰ τίνα σχέσιν ἔχει ὁ βωμὸς πρὸς τὴν διατόμπειυσιν;

Τὴν ἀπορίαν ἡμῶν λύει καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς Πλούταρχος πληροφορῶν ὅτι ἐν Λακεδαιμόνι ὁ ἔνοχος ἐγκλήματος ἠναγκάζετο νὰ περιφέρεται περὶ ἓνα τῶν ἐν τῇ πόλει βωμῶν ἄδων εἰς ἑαυτὸν πεποιημένον ψόγον ³⁾.

Καὶ ἐνταῦθα πάλιν παρατηροῦμεν ὅτι τὸ ἔθιμον παραδίδεται μὲν ὡς Σπαρτιατικόν, πάντως ὁμοῦ θὰ ἐπεχωρίαζε καὶ ἀλλαγῶν, ἀφ' οὗ ἐσώθη μετὰ τοῦ σχετικοῦ ὀνόματος καὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα.

B'.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω σημειωθέντων ἐδείχθη τὸ καὶ ἄλλοτε τονισθέν, ὅτι δῆλα δὴ ἡ μεσαιωνικὴ καὶ σημερινὴ ἡμῶν γλῶσσα διασφίξει ἔθιμα παλαιά, τῶν ὁποίων τὴν ὑπαρξίν ἢ σπανίως ἢ οὐδόλως μνημονεύουσιν αἱ εἰς ἡμᾶς γνωστὰ γραφαὶ πηγαί.

Δι' ὅσων νῦν μέλλω νὰ γράψω τοῦτο προτίθεται νὰ δεῖξω, ὅτι οἱ μεσαιωνικοὶ Ἕλληνες διαπομπεύοντες, ἀφ' οὗ ἡ διατόμπειυσιν ἦτο ποινή, καὶ μάλιστα προσθήκη εἰς ἀποφασισθεῖσαν ποινήν, ἢ ἐπήρουν τὰ μέλη ἐκεῖνα τοῦ σώματος τοῦ διαπομπευομένου, ἅτινα προσκάλεσαν τὸ δι' ὃ οὗτος διεπομπεύετο ἐγκλημα, ἢ τὸν ἠνάγκαζον νὰ φέρῃ τὰ ἀντικείμενα ἐκεῖνα, ἅτινα ἀμεσώτατα ἐσχετίζοντο πρὸς τὸ τὴν διατόμπειυσιν προκαλέσαν ἐγκλημα.

Τὰ ἐπόμενα παραδείγματα θὰ καταστήσωσι τὸ πρᾶγμα σαφέστερον.

Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπειράκις διεπομπεύθησαν Χριστιανοὶ προτοῦ τὸν μαρτυρικὸν ὑποστῶσι θάνατον.

¹⁾ I. Μαλάλα, Ἐνθ. ἀν 451.19.

²⁾ Ἡ λέξις βωμὸς σφίζεται καὶ νῦν δημοδῶς πολλαχῶς ὡς λ. χ ἐν Κυνουρίᾳ, Λακεδαιμόνι. Ἀρχαδίᾳ καὶ Αἰτωλίᾳ, δηλοῦσα τὸν σωφὸν λίθον ἢ ἄλλων πραγμάτων, σημασία, ἣν πιστοποιεῖ τὸ πρῶτον Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς γράφων (Ρωμ. Ἀρχαιολ 10.4) «οἱ δὲ συμφοροῦντες φακέλλους φρυγάνων καὶ παρὰ τοῖς ἀποτόμοις τῆς πέτρας βωμοὺς ἐγείροντες ὑψηλοῦς, ὑψηπτον».

³⁾ Πλούταρχον, Τὰ παλαιὰ τῶν Λακεδαιμονίων ἐπιτηδεύματα 9 σ. 237. Ν. Πολίτου, Ὑβριστικὰ σχήματα ἐν Λαογραφίᾳ τόμ. Δ'. σ. 628.

Ἐπειδὴ δὲ αἰτία τῆς διαπομπεύσεως ἦτο ἡ πίστις αὐτῶν εἰς τὰ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ περιεχόμενα διδάγματα, διὰ τοῦτο περιάγοντες τοὺς ἐκρέμων ἀπὸ τοῦ τραχήλου καὶ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον.

Ἴδου τί ἀναγινώσκουμεν περὶ τοῦ μάρτυρος Εὐπλου ἐπὶ Διοκλητιανοῦ μαρτυρήσαντος: «Τότε θυμωθεὶς ὁ τύραννος (Καλβισιανὸς) ἐκέλευσε δεθῆναι τὸν μακάριον Εὐπλον καὶ τὸ μέγα ἄχραντον Εὐαγγέλιον δεθῆναι ἐπὶ τὸν τραχήλον αὐτοῦ καὶ ὡς ἐπὶ ἐμπαίγματος ἀπάγεσθαι αὐτὸν ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ»¹⁾.

Ἐπιπῆρχεν ἀρχαῖον ἔθιμον ἐκ Θουρίων τῆς κάτω Ἰταλίας μνημονεύμενον, καθ' ὃ οἱ λιποτάκται ἢ οἱ μὴ ἀναλαβόντες ὑπὲρ πατριδος τὰ ὄπλα, οἱ ἀποβαλόντες δηλαδὴ τὴν ἀνδρείαν ἀρετὴν καὶ γυναῖκες τὴν ψυχὴν ἀποδειχθέντες, ἠναγκάζοντο γυναικεῖα φοροῦντες νὰ κάθηνται ἐπὶ τριήμερον ἐν τῇ ἀγορᾷ²⁾.

Συμφώνως πρὸς τὴν ἀντίληψιν ταύτην, ἡ ὁποία ἀσφαλῶς θὰ ἐπεκράτει εὐρύτατα, ὡς δεικνύουσι τὰ κατὰ τὸν μεσαῖωνα συμβαίνοντα,³⁾ οἱ δειλοὶ κατὰ τοῖς Βυζαντινοῦς χρόνους διεπομπεύοντο γυναικεῖα φοροῦντες. Οὕτως ὁ Ἰουλιανὸς εἰς ἱππεῖς δειλιάσαντας «τὴν μὲν ἀπὸ τῶν νόμων ὄρισμένην τιμωρίαν αὐτοῖς οὐκ ἐπέθηκεν, ἀμφιέσας δὲ ἐσθῆτι γυναικεῖα διὰ τοῦ στρατοπέδου περιήγαγεν ἐπ' ἐξαγωγῆ στρατιώταις ἀνδράσι χαλεπωτέραν θανάτου τὴν τοιαύτην τιμωρίαν καὶ ποινὴν ἠγγισάμενος»⁴⁾.

Κατὰ τὸν I. Κίνναμον (Ἱστορ. 12:9.) ἐπὶ Ἰωάννου Κομνηνοῦ «Σέρβιοι ἔθνος Δαλματικὸν εἰς ἀποστασίαν ἰδόντες τὸ Ράσον κατεστρέψαντο φρούριον, οὗ δὴ ἔνεκα καὶ Κριτόπλον βασιλεὺς ἀμνύμενος, ὃς τὴν τοῦ φυλακτηρίου τοῦδε ἐπετρέψατο τήρησιν γυναικεῖαν ἐνδεδουκῶτα στολὴν διὰ τῆς ἀγορᾶς ἦγεν ὄνφ' ἔποχον».

Κατὰ δὲ τὸν Νικίταν Χωνιάτην (Χρον. Διηγ. 256.7) ὁ Μανουὴλ Κομνηνὸς Ἀνδρόνικον τὸν Ἀγγελον φυγόντα ἐν συμπλοκῇ πρὸς τοὺς

¹⁾ Μαρτύριον τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μάρτυρος Εὐπλου. Migne, P. G. 115. 528 β.

²⁾ Βλέπε Ν. Πολίτου, "Ενθ' ἀν. σ. 628.

³⁾ Ἐντελῶς σύμφωνοι πρὸς τὴν ἀρχαίαν καὶ μεσαιωνικὴν ἀντίληψιν εἶναι καὶ οἱ ἐξῆς στίχοι τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Μορέως (στίχ. 980 ἐξ.)

κι' ἤθελεν εἰσταιν ἄσκημον, κατηγορία 'ς τὸν κόσμον
ἀφ' ὧν στρατιῶτες εἴμεστεν νὰ φύγωμεν ὡς γυναῖκες.

Σήμερον ἐν Ἰωαννίνοις «μ' ἤρεε γυναῖκα» σημαίνει μὲ εὖρεν ἄοπλον καὶ ἀνίκανον νὰ ὑπερασπίσω ἐμαυτόν.

⁴⁾ Ζωσίμ. Ἱστορ. 126.8.

Τούρκους «ἐγγὺς ἦλθε τοῦ διὰ τῶν ἀμφόδων τῆς πόλεως ἐκφανλίσαι γυναικίαν στολήν περικείμενον»¹⁾).

Καὶ τὸ ἐπὶ Τουρκοκρατίας δὲ καὶ μέχρι ἐσχάτων ἐπικρατοῦν ἔθιμον, ὅπερ καὶ μεσαιωνικὸν ἦτο, καθ' ὃ ἀπὸ τῶν ὤμων τοῦ πομπευομένου κλέπτου ἀνηρτῶντο τὰ κλοπιμαῖα, εἰς τὴν ἀνωτέρω ὑπάγεται κατηγορίαν, τῆς αὐτῆς δ' ἀντιλήψεως ἀπόρροια εἶναι καὶ ὅσα ἐπὶ τὸ σκοπικώτερον γράφει ὁ Μιχ. Ψελλός,²⁾ ὅστις προτείνει νὰ διαπομπευθῇ ὁ μέθυσος καλόγηρος Ἰάκωβος, ἀφ' οὗ κρεμασθῶσιν ἐκ τῶν ὤμων του ἄσκοι οἴνου.

Διαπόμπευσιν ἐγκληματίσαντος μὲ τὸ ὄργανον τοῦ ἐγκλήματος ἀνὰ χεῖρας εὗρισκομεν μνημονευομένην ἐν ταῖς Ἀσίζαις τῆς Κύπρου,³⁾ ἔνθα λέγεται ὅτι τὸν πυρπολήσαντα οἰκίαν «ἐντέχεται νὰ τὸν κάψουν, ἀφ' οὗ κενεντιστῇ⁴⁾ εἰς ὄλην τὴν πόλιν ἐκείνην, ὁ δαυλὸς τοῦ πυρὸς εἰς τὰς χεῖρας του».

Ἐν ταῖς Ἀσίζαις τῆς Κύπρου, αἵτινες περιέχουσι πολλὰ ἐντόπια Κυπριακὰ ἔθιμα ὑπὸ τῶν Γάλλων κατακτητῶν εἰς τὴν Κυπριακὴν νομοθεσίαν των εἰσαχθέντα, ὡς δεικνύει πασιφανῶς ἡ ὑπαρξὶς ὁμοίων ἐθίμων ἐν τε τῇ Γαλλοκρατουμένῃ νήσῳ καὶ ἐν ἄλλαις Βυζαντιναῖς χώραις,⁵⁾ ὁ ἱατρὸς ὁ ποιήσας ἐσφαλμένην ἀνάλυσιν τῶν οὖρων καὶ ἀποχωρημάτων τοῦ ἀσθενοῦς τῶν ἐντὸς *καρούρας*, τουτέστι νυκτερινοῦ δοχείου, περιεχομένων καὶ γενόμενος οὕτως αἴτιος τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἐντέχεται νὰ τὸν παίρνουν διαλαλῶντα μὲ μίαν καρούραν εἰς τὸ χέριν του καὶ νὰ τὸν γυρίσουν τὴν χώραν ὅτι τοῦτο ἐνὶ δίκαιον, διὰ νὰ φοβερίσουν τοὺς ἑτέρους ἱατρούς⁶⁾).

¹⁾ Ὁ τρόπος οὗτος τῆς διαπομπεύσεως ἦτο καὶ παρὰ τοῖς Τούρκοις ἐν χρήσει. Ὁ Ἀγαρηνὸς ἄρχων Μουχούμετ κατὰ τὸν *Νικηφόρον Βρυέννιον* (Ἱστορ. 28.17) «τοὺς τὸν κίνδυνον ἀποδράσαντας στρατιώτας θριαμβεύσειν ἠπέλιψε γυναικείας περιβεβλημένους στολάς».

²⁾ Βλ. *Κ. Σάθα*, Μεσ. Βιβλ. 5.181.

³⁾ Α. σξξ'. *Κ. Σάθα*, Μεσ. βιβλ. 6.223.6

⁴⁾ Τὸ ῥῆμα τοῦτο ὡς *γεβενίζω* καὶ *γεβενίζω* ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν συγγραφέων μνημονευόμενον εἶναι ξενικῆς προελεύσεως καὶ σημαίνει κυρίως διαλαλῶ. Ἐν ταῖς Ἀσίζαις τῆς Κύπρου (Β. σ. γ. δ'. *Κ. Σάθα*, Μεσ. Βιβλ. 16.487.11) λέγεται σαφῶς «ἐντέχεται νὰ ἐνὶ κιβεντισμένους, ἦγουν διαλαλῆμενος εἰς τὴν χώραν» Πβ. καὶ *Νικ. Χωνιάτου*, Χρον. Διηγ. 790.28. Τὸ δὲ μέγιστον δευτερον ἐγυβέντιζε μὴ τολμῆσαι τινα. Ὡς γνωστόν, κατὰ τὴν διαπόμπευσιν διελαλεῖτο καὶ τὸ ἐγκλημα τοῦ διαπομπευομένου.

⁵⁾ Ὅρα τὴν ἐν Κύπρῳ καὶ πολλαχοῦ τῶν Βυζαντινῶν χωρῶν ὁμοιότητα τῆς ποινῆς τῆς εἰς τὸν παρθενοφθόρον ἐπιβαλλομένης, περὶ ἧς κατωτέρω.

⁶⁾ Α. σκζ'. (*Κ. Σάθα*, Μεσ. βιβλ. 6.185.11.)

Τὸ ἐλάττωμα τῆς κυβείας, κληρονομία παλαιά, ἦτο, δυστυχῶς, πολὺ διαδεδομένον καὶ κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν. Αἱ εἰς τοὺς κοπιιστὰς ὑπὸ τοῦ κράτους ἐπιβαλλόμεναι ποιναὶ καὶ τῆς ἐκκλησίας οἱ ἀφορισμοὶ δὲν ἴσχυσαν νὰ τὸ μετριάσωσιν¹⁾.

Ἄλλὰ περὶ τούτου δὲν πρόκειται νῦν ἐνταῦθα. Ἐκεῖνο ὅπερ, συμφώνως πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς βραχείας μελέτης μου, θέλω νὰ τονίσω, εἶναι ὅτι οἱ κυβεύοντες διεπομπεύοντο, ἀφ' οὗ πρότερον ἀπεκόπτετο ἡ χεὶρ αὐτῶν ἢ τοὺς κύβους ρίπτουσα.

Ἰδοὺ τίνα σχετικὰ λέγει ὁ *I. Μαλάλας* (Χρον. 451.19) μνημονεύων τῆς παραβάσεως διατάγματος ἐκδοθέντος ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἀπαγορεύοντος τὸ κοπιῖζειν: «Ἐπειδὴ ἐν Βυζαντίῳ εὐρεθέντες τινὲς τῶν κοπιιστῶν καὶ βλασφημίαις δειναῖς ἐαντοὺς περιβαλόντες, χειροκοπηθέντες περιεβωμῆθησαν ἐν καμήλοις». Χειροκοπούμενος ἐπ' ἴσης ἐκεβεντίζετο, ἦτοι διεπομπεύετο, κατὰ τὰς Ἀσίζας, καὶ ἐκεῖνος, ὅστις ἔδιδε δυνατόν κτύπημα κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἄλλου. Τότε «τὸ δίκαιον ὥριξε ὅτι νὰ κόψουν τὸν γρόνθον του καὶ οὕτω νὰ τὸν κεβεντίσωσιν εἰς τὴν χώραν καὶ νὰ τὸν διώξουν ἔξω τῆς χώρας»²⁾.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ πολλοὶ κατηγορηθέντες ὡς ἀρσενοκοῖται καὶ ἔνοχοι ἀποδειχθέντες ἐκαυλοκοπήθησαν καὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἐπαρχοῦ τῆς πόλεως Βίκτωρος διεπομπεύθησαν,³⁾ ἢ ποινὴ δ' αὐτῆ φαίνεται ὅτι ἐφηρμοῦζετο καὶ καθ' ὅλον τὸν μεσαῖονα, ἀφ' οὗ κατὰ τὰ τέλη αὐτοῦ ἐν Κύπρῳ, κατὰ τὰς Ἀσίζας, τοῦ διαπαρθενεύσαντος κόρην «ἐντέχεται νὰ κόψουν τὴν βέργαν του σὺν πᾶσι τοῖς μορίοις αὐτοῦ καὶ ἐντέχεται νὰ τὸν διώξουν ἔξω τῆς γῆς ἐκεῖνης»⁴⁾.

ΦΑΙΔΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ.

¹⁾ *M. Εὐστρατιάδου*, Περὶ τῆς χαρτοπαιξίας ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Περὶ τῶν κοπιιστῶν, ἦτοι κυβιστῶν. Δελτ. Χριστ. Ἀρχαιολ. Ἐταιρ. Περιοδ. Β'. τόμ. Γ'. σ. 3 ἐξ.

²⁾ Α'. ρη' καὶ Β'. σ'ζ'. (*K. Σάθα*, Μεσ. βιβλ. 6. 91.8 487.10).

³⁾ *Προκοπίου*, Ἀνέκδοτα 11.36, *I. Μαλάλα*, Χρον. 436.3.11, *Γ. Κεδρηνοῦ*. Σύνοψ. ἴστορ. 1.645.17.

⁴⁾ Α'. ρκξ'. Β'. ρκδ'. (*K. Σάθα*, Μεσ. Βιβλ. 6.97.22 347.20).